

**ZNEUŽÍVANIE ALKOHOLU
A NELEGÁLNYCH PSYCHOTROPNÝCH
LÁTKO AKO SOCIÁLNY PROBLÉM**

I. DÓCI ⁽¹⁾, M. KOVÁŘOVÁ ⁽²⁾, P. PAVLOV ⁽³⁾

⁽¹⁾ Psychiatrická klinika LF UPJŠ v Košiciach

⁽²⁾ Ústav sociálneho lekárstva LF UPJŠ v Košiciach

⁽³⁾ Vysokošpecializovaný Geriatrický ústav Sv. Lukáša v Košiciach

S ú h r n

Autori v článku uvádzajú sociálne a socioekonomické následky zneužívania alkoholu a nelegálnych psychotropných látok, ktorými sú najmä zvýšená kriminalita závislých osôb, ich zvýšená úrazovosť, chorobnosť a úmrtnosť, znížená produktivita práce. To zvyšuje náklady na zdravotnú a sociálnu starostlivosť o závislé osoby a zaťažuje justičný systém. Tieto priame aj nepriame náklady sú vysoké a v konečnom dôsledku ich platí každý daňový poplatník. Z tohto sociálnoekonomického, racionálneho pohľadu je problematika alkoholizmu a závislosti od nelegálnych psychotropných látok celospoločenským problémom.

Klíúčové slová: závislosť – alkohol, nelegálne psychotropné látky – sociálne dôsledky závislosti

I. DÓCI, M. KOVÁŘOVÁ, P. PAVLOV / ZNEUŽÍVÁNIE ALKOHOLU A NELEGÁLNÝCH PSYCHOTROPNÝCH LÁTKOK AKO SOCIÁLNY PROBLÉM

Úvod

Spojenie „drogy ako sociálny problém“ sa v anglosaskej odbornej literatúre najčastejšie používa na opis konfliktu medzi osobami, ktoré distribuujú alebo užívajú nelegálne psychotropné látky a zvyškom populácie, ktorý tieto látky neužíva (The White House Office of National Drug Control Policy, 1989).

Osoby, ktoré užívajú nelegálne psychotropné látky, sa v súčasnosti snažia o ich legalizáciu. Argumentujú najmä tým, že každý sa môže slobodne rozhodnúť, aké látky a kedy bude užívať (Okruhlica, 2001).

Z hľadiska časti spoločnosti, ktorá psychotropné látky nezneužíva, však existuje niekoľko významných dôvodov, pre ktoré je nutné zákonmi kontrolovať a obmedzovať výrobu, distribúciu, predaj a konzum niektorých psychotropných látok. Týmito dôvodmi sú najmä:

1. toxicita látok: niektoré chemické látky sú toxické pre ľudský organizmus a dileri ich predávajú bez varovania a označenia;

2. riziko vzniku závislosti,

3. kriminalita – niektoré látky zvyšujú kriminalitu u osôb, ktoré ich zneužívajú a to ohrozuje celú spoločnosť, nielen jej minoritnú časť, ktorá tieto látky užíva;

4. zdravotné riziká – vírus HIV sa šíri aj heterosexuálnym stykom a tým problematika HIV/AIDS prestáva byť internou záležitosťou minority, ktorá zneužíva psychotropné látky a stáva sa celospoločenským problémom;

5. ekonomické následky – zvýšené náklady na liečbu toxikomanov pre ich zvýšenú psychiatrickú a somatickú chorobnosť a úrazovosť sa vo väčšine štátov sveta hradia zo štátneho rozpočtu, do ktorého platbou daní prispievajú všetci občania. Dokonca skupina, ktorá nezneužíva psychotropné látky do daňového systému prispieva viacej, pretože má vyššie percento zamestnanosti, ako osoby, ktoré zneužívajú psychotropné látky;

6. poruchy správania pod vplyvom psychotropných látok: výskyt domáceho násillia. Voľne sem môžeme zaradiť aj šoférovanie motorových vozidiel pod vplyvom alkoholu a problematiku suicidality.

V ďalšom texte rozoberáme tieto dôvody podrobnejšie a ku každej téme prinášame aj aktuálny stručný prehľad literatúry. Nezaoberáme sa problematikou toxicity látok a závislosti, pretože tieto témy sú odbornej verejnosti dostatočne známe. Okrem toho ide o problematiku, ktorá svojím rozsahom presahuje zámer tohto článku. Nepopisujeme ani vzťah medzi domácim

I. DÓCI, M. KOVÁŘOVÁ, P. PAVLOV / ZNEUŽÍVANIE ALKOHOLU A NELEGÁLNYCH PSYCHOTROPNÝCH LÁTKOK AKO SOCIÁLNY PROBLÉM

násilím a zneužívaním látok, pretože tejto téme sme venovali samostatný článok (Dóci a Pavlov, 2004).

Vzťah kriminality a zneužívania psychotropných látok

Na vzťah kriminality a psychotropných látok sa možno pozerat z rôznych hľadísk. V súčasnosti sa uvádza, že v tomto vzťahu sa objavujú tri rôzne súvislosti:

1. osoba akútne intoxikovaná látkou je agresívna, prípadne sa v stave intoxikácie dopustí trestných činov;
2. osoba nie je aktuálne intoxikovaná látkou, ale dopustí sa trestného činu s cieľom jej získania;
3. psychotropné látky menia osobnosť človeka, ktorý sa potom agresívne správa, alebo sa dopúšťa trestnej činnosti.

Spomenuté tri rôzne súvislosti medzi agresívnym správaním, kriminalitou a zneužívaním psychotropných látok opíšeme podrobnejšie.

a) Vzťah akútnej intoxikácie a kriminality

Každá psychotropná látka má iný klinický obraz akútnej intoxikácie. Niektoré látky vyvolávajú agresívne správanie a páchanie trestných činov pod ich vplyvom je častejšie, iné naopak vedú k útlmu a konflikt so zákonom je pod ich vplyvom raritný.

U prevažnej väčšiny osôb marihuana vedie k stavu útlmu až letargie, neprimerané agresívne správanie po požití tejto látky sa vyskytuje len u malého množstva ľudí. Heroín vedie k pasivite a pravdepodobne k impotencii, čo vylučuje páchanie sexuálnych trestných činov. Slovo pravdepodobne sme použili, pretože aj napriek tomu, že impotencia po požití heroínu je opisovaná mnohými ľuďmi, doteraz nie je tento fakt overený vedeckým výskumom, pretože podávať nelegálne psychotropné látky na účely výskumu je neetické a zakázané. Dánski autori zistili, že existuje priamoúmerná závislosť medzi časom, ktorý strávia závislí od heroínu s ďalšími závislými a počtom porušení zákona, ktorých sa dopustia (Best a kol., 2003). Inými slovami osoba závislá od heroínu, ktorá strávi veľa času v partii ďalších závislých sa častejšie dopustí trestných činov, ako závislá osoba, ktorá žije viac samotárskym životom. Stimulanciou, ako napríklad amfetamín a kokaín

I. DÓCI, M. KOVÁŘOVÁ, P. PAVLOV / ZNEUŽÍVANIE ALKOHOLU A NELEGÁLNYCH PSYCHOTROPNÝCH LÁTOK AKO SOCIÁLNY PROBLÉM

môžu spôsobovať vzťahovačnosť a paranoiditu a tá v niektorých prípadoch môže spolupôsobiť pri vzniku agresívneho správania. Halucinogén fencyklidín (pre túto látku sa používa anglická skratka PCP) spôsobuje dezorientáciu, halucinácie a súčasne blokuje vnímanie bolesti, takže osobu pod vplyvom PCP je ťažké pacifikovať napríklad zásahom iných osôb. Vtedy sa človek pod vplyvom PCP stáva takmer neovladnuteľným. Aby však sám z vlastného rozhodnutia bol agresívny, je výnimočné.

Vysokú mieru agresivity po požití vyvoláva látka, ktorá je v našej oblasti ľahko dostupná, široko rozšírená a legálna: alkohol (Fleischer a kol., 1993; Nábělek a kol., 1992; Novotný a kol., 2002). Prítomnosť alkoholu v krvi je dokázaná u páchatelov, ale často aj u obetí vážnych násilných trestných činov, ako sú napríklad ublíženia na zdraví alebo znásilnenia. Väčšina vražd sa odohrája medzi ľuďmi, ktorí sa poznajú (Bureau of Justice Statistics, 1993) a alkohol je v západnej civilizácii prítomný u viac ako troch pätín vražd a u tretiny znásilnení. Podľa štatistiky z USA viac ako polovica odsúdených k nepodmienečným trestom odňatia slobody pre násilné trestné činy bola v čase spáchania trestného činu pod vplyvom alkoholu alebo kombinácie alkohol/iná psychotropná látka (Bureau of Justice Statistics, 1992).

b) Trestné činy s cieľom získať psychotropnú látku

Trestná činnosť s cieľom získania psychotropnej látky je pomerne častým javom. Čím je silnejšia závislosť jedinca od látky a čím je táto látka drahšia, tým častejšie je páchanie trestných činov s cieľom získať túto látku alebo peniaze na jej kúpu. V krajinách, kde je zneužívaný heroín, závislí od tejto látky sú častejšie trestne stíhaní pre krádeže a lúpeže, ako zvyšok populácie. Naša krajina nie je výnimkou – ceny heroínu sú na čiernom trhu veľmi vysoké v porovnaní s kúpnu silou obyvateľstva. Okrem toho závislosť od heroínu často vyradí postihnutého človeka z pracovného procesu, čím sa znížia jeho príjmy. Odhaduje sa, že závislý od heroínu žijúci v Bratislave potrebuje na svoju „drogu“ tisíc korún denne (rok 2002). To je suma, ktorá viac ako dvakrát presahuje priemerný mesačný príjem v SR. Mladí ľudia získavajú často finančné prostriedky na heroín tým, že „vynášajú“ a predávajú veci z rodičovského bytu, niektoré závislé ženy a časť mužov si privyrába hetero- alebo homosexuálnou prostitúciou. Vzťah medzi prostitúciou, kriminalitou a závislosťou od nelegálnych psychotropných látok je všeobecne známy a výskumom dostatočne potvrdený. V USA je napríklad

I. DÓCI, M. KOVÁŘOVÁ, P. PAVLOV / ZNEUŽÍVÁNIE ALKOHOLU A NELEGÁLNYCH PSYCHOTROPNÝCH LÁTKOK AKO SOCIÁLNY PROBLÉM

rozšírené poskytovanie sexuálnych služieb dílerom výmenou priamo za kokaín (Inciardi a Surratt, 2001). Díleri si často svoje „obete“ vytypujú, vypestujú v nich závislosť a potom ich týmto spôsobom sexuálne zneužívajú. Nórski autori (Rogne Gjeruldsen a kol., 2004) publikovali výsledky svojho výskumu, v ktorom zisťovali kriminálne správanie v období 25-tich rokov po diagnostikovaní závislosti od nelegálnych psychotropných látok. Z 214 závislých osôb 89 % sa v nasledujúcich 25-tich rokoch dopustilo trestného činu, 83 % bolo za trestný čin aspoň raz vo väzení. Muži sa častejšie dopúšťali trestných činov a ich trestné činy boli vážnejšieho charakteru. Mužské pohlavie a spáchanie viacej ako dvoch trestných činov sa ukázalo byť rizikovým faktorom pre kratšiu dobu prežitia. V priebehu sledovaných 25 rokov 65 % osôb ukončilo zneužívanie nelegálnych psychotropných látok. Skupina osôb, ktorá prestala užívať nelegálne psychotropné látky sa dopustila menšieho množstva dopravných priestupkov a krádeží, ale nie vážnych trestných činov. Záverom autori výskumu zdôrazňujú, že zneužívanie nelegálnych psychotropných látok bolo v sledovanej skupine signifikantne spojené so zvýšenou kriminalitou. Počet trestných činov klesal úmerne zvyšujúcemu sa veku. Výskyt kriminálnej anamnézy u rôznych skupín žien zisťovali Modestin a Rigoni (2000). Výskyt kriminality v kontrolnej skupine (bežná populácia) bol 2 %, u žien, ktoré boli niekedy v minulosti liečené pre duševnú poruchu 15 %, u závislých od alkoholu 45 % a u závislých od nelegálnych psychotropných látok 74 %.

c) Degradácia osobnosti s poruchami správania

Niektoré psychotropné látky pri dlhodobom užívaní spôsobujú povahové zmeny, ktoré nazývame degradáciou osobnosti a ktoré môžu viesť k protispoločenskému konaniu. Je častá pri terminálnom štádiu závislosti od alkoholu. Základom tejto poruchy je organické postihnutie centrálnej nervovej sústavy na základe dlhodobého užívania psychotropnej látky, v našich podmienkach najčastejšie alkoholom. Základným príznakom je zníženie intelektu, ďalšími príznakmi sú nesebakritickosť, uvoľnenie morálnych zásad, strata záujmov, emotívna labilita, adaptačné poruchy v záťažových situáciách a poruchy správania (Molčan a kol., 1979).

I. DÓCI, M. KOVÁŘOVÁ, P. PAVLOV / ZNEUŽÍVÁNÍ ALKOHOLU A NELEGÁLNÝCH PSYCHOTROPNÝCH LÁTEK AKO SOCIÁLNÍ PROBLÉM

HIV/AIDS

V krajinách, v ktorých je rozšírené intravenózne užívanie nelegálnych psychotropných látok je vážnym problémom šírenie získaného imunodeficientného syndrómu (AIDS) medzi závislými osobami. Ľudský vírus imunodeficiencie (HIV) sa v tejto skupine ľudí prenáša krvou prostredníctvom injekčných striekačiek, ktoré používa viac závislých. Základným problémom pri prenose HIV infekcie je skutočnosť, že osoba môže byť nositeľom vírusu HIV rok až dva bez toho, aby mala klinické príznaky ochorenia a v tomto období môže nakaziť viac ďalších ľudí. AIDS a hepatitída typu B, ktorá sa tiež môže prenášať aj krvou na injekčných striekačkách, sú dve ochorenia, na ktoré zomrie veľa závislých osôb. Odhaduje sa, že vo veľkých metropolách sveta 40 až 50% osôb závislých od nelegálnych psychotropných látok je nakazených vírusom HIV. Vzhľadom na to, že vírus HIV sa môže prenášať aj heterosexuálnym pohlavným stykom, je riziku nákazy vírusom HIV vystavená aj bežná populácia (Des Jarlais, D.C. a kol., 1995). Podľa amerického Centra pre kontrolu a prevenciu chorôb (2004) 35% nových ochorení vírusom HIV bolo v USA získaných heterosexuálnym pohlavným stykom. V tejto súvislosti sú alarmujúce najnovšie výsledky francúzskych vedcov, podľa ktorých vo Francúzsku výrazne kleslo používanie prezervatívov v heterosexuálnej populácii (Gremy a Beltzer, 2004). Autori v rokoch 1991, 1994, 1998 a 2001 zisťovali používanie prezervatívov pri sexuálnom styku. Z výsledkov vyplýva, že percento použitia pri prvom sexuálnom styku zostáva takmer nezmenené, výrazne nižšie je však používanie prezervatívu v posledných 12-tich mesiacoch pred výskumom. Podľa autorov dôvody môžu byť nasledujúce: menej intenzívne preventívne kampane o problematike HIV/AIDS v porovnaní so začiatkom deväťdesiatych rokov minulého storočia a výrazná medializácia čiastočných úspechov v liečbe HIV/AIDS, čo môže časť populácie viesť k podceňovaniu rizika prenosu vírusu HIV heterosexuálnym stykom.

Prenos HIV použitými injekčnými ihlami nezávisí od toho, akú látku osoba zneužíva, ani od toho, či je podanie látky intravenózne alebo intramuskulárne. Nedostatok nových, čistých injekčných ihliel sa považuje najmä vo veľkomestách s vysokým podielom nakazených závislých za významný rizikový faktor vzniku nových ochorení AIDS (Friedman, a kol., 1995). Preto sa v mnohých štátoch na svete uskutočňuje takzvaný výmenný program injekčných ihliel. Štát na svoje náklady poskytuje závislým nové injekčné

I. DÓCI, M. KOVÁŘOVÁ, P. PAVLOV / ZNEUŽÍVÁNIE ALKOHOLU A NELEGÁLNYCH PSYCHOTROPNÝCH LÁTKOK AKO SOCIÁLNY PROBLÉM

striekačky výmenou za staré, použité. Tieto programy sú rozšírené najmä v západoeurópskych krajinách a v Austrálii. Zástancovia tohto postupu tvrdia, že poskytnutím nových ihliel závislým osobám sa spomalí rozširovanie ochorenia AIDS v celej spoločnosti. Odporcovia týchto programov argumentujú, že poskytovanie nových ihliel spôsobuje, že noví, potenciálni užívatelia intravenózných „drog“ sa ľahšie rozhodnú pre užívanie látky, pretože sa nemusia obávať infekcie HIV.

Ekonomické následky pre spoločnosť

Zneužívanie alkoholu a iných psychotropných látok je zo socioekonomického hľadiska významné tým, že prináša ďalšie sociálne a zdravotné problémy v podobe nezamestnanosti, zvýšenej úrazovosti (Novotný a Kolibáš, 1990), vyššej somatickej a psychiatrickej chorobnosti (Kolibáš a kol., 1982) a úmrtnosti pacientov, čo má ekonomický dopad (Hosák, 2000). V Spojených štátoch jednu tretinu spoločenských nákladov na závislosti od nealkoholových psychotropných látok tvoria náklady (straty) z trestnej činnosti a ďalšia jedna tretina nákladov vzniká v dôsledku stratených pracovných príležitostí závislých osôb, ktoré pre svoju závislosť už nie sú schopné pracovať. Ďalšie výdavky tvoria náklady na liečbu úrazov, somatických aj psychických ochorení, ktoré vznikli ako následok závislosti. Celkové spoločenské náklady na zneužívanie alkoholu v USA v roku 1985 dosiahli výšky 91,7 miliárd dolárov, z toho nepriame náklady tvorili 71,1 miliardy dolárov. Fenoglio a kol. (1997) vyčíslili priame a nepriame náklady na fajčenie, zneužívanie alkoholu a nelegálnych psychotropných látok za rok 1997 vo Francúzsku na 200 milárd francúzskych frankov, čo v spomenutom roku 1997 tvorilo 2,7% hrubého národného dôchodku.

V stredoeurópskych krajinách nezvyčajný pohľad na „cenu“, ktorú zaplatí spoločnosť a každý konkrétny človek za každého neliečeného závislého od opiátov, publikovali Kanaďania Wall a kol. (2000). Spracovali informácie o vzorke 144 aktuálne neliečených závislých osôb – demografické údaje, ich sociálny status, náklady na zdravotnú starostlivosť, riziko vzniku prenosných ochorení, údaje o počte spáchaných trestných činov a o nákladoch na súdne procesy. Z výsledkov vyplýva, že náklady na jedného neliečeného závislého od heroínu sú 13 100 kanadských dolárov ročne. Z tejto sumy 86,9 % pripadá na straty spôsobené kriminalitou závislých a náklady na ich policajné vyšetrovanie a súdne stíhanie, 7 % pripadá na stratu pracovnej pro-

I. DÓCI, M. KOVÁŘOVÁ, P. PAVLOV / ZNEUŽÍVANIE ALKOHOLU A NELEGÁLNYCH PSYCHOTROPNÝCH LÁTKOK AKO SOCIÁLNY PROBLÉM

duktivity závislých, 6,1 % na zdravotnú starostlivosť. Ďalším výpočtom autori získali údaj, že každý občan mesta Toronta prispieva na neliečených závislých od heroínu sumou 43 až 69 kanadských dolárov ročne (Toronto má 2,45 milióna obyvateľov a odhadom 8 až 13-tisíc závislých od heroínu).

Zníženie týchto vysokých nákladov sa dá dosiahnuť liečbou závislých osôb. Napríklad metadónové substitučné programy môžu mať nielen klinický, ale aj ekonomický prínos (Okruhlica, 2000). Ten súvisí so zlepšením somatického a psychického zdravia závislých osôb, s poklesom ich trestnej činnosti, nižšou spotrebou sociálnych služieb, zvýšením ich príjmu, zlepšenými osobnými a rodinnými vzťahmi, znížením rizika nákazy vírusom HIV a nižšou predčasnou mortalitou. Vo farmakoterapii závislosti od alkoholu sa v súčasnosti osvedčuje akamprosát. Úspory pri liečbe akamprosátom aj napriek jeho vyššej cene sa dosiahnu tým, že pacientom liečeným akamprosátom sa časejšie podarilo dosiahnutie úplnej abstinencie, čím klesli nielen priame náklady (napríklad na liečbu alkoholických psychóz a pečeno-vého poškodenia), ale aj nepriame náklady, napríklad znížením nezamestnanosti a zvýšením pracovnej produktivity. O význame liečby akamprosátom sme podrobne referovali v samostatnom článku (Dóci a Kovářová, 2002).

Šoférovanie pod vplyvom psychotropných látok

Ďalším závažným celospoločenským problémom je šoférovanie pod vplyvom psychotropných látok. Vodič, ktorý má alkohol v krvi, je potencionálne nebezpečný. Nebezpečenstvo, že opitý vodič bude účastníkom dopravnej nehody stúpa s hladinou alkoholu v krvi a je nepriamo úmerné veku vodiča, teda mladí vodiči pod vplyvom alkoholu spôsobia viacej dopravných kolízií ako starší vodiči. Väčšina vodičov, u ktorých sa dokáže alkohol v krvi, sú muži. Ženy častejšie ako muži šoférujú pod vplyvom benzodiazepínov (Skurtveit a kol., 1995). Zvyšuje sa aj počet osôb, ktoré šoférujú pod vplyvom nelegálnych psychotropných látok. Napríklad v Nórsku zachytila polícia v roku 1991 len 17 vodičov, ktorí šoférovali pod vplyvom heroínu, v roku 1999 to bolo už 320 osôb; extáza – v roku 1991 6 prípadov, v roku 1999 123 prípadov (Hausken a kol., 2004). Heroín detegovali v moči ako metabolit 6-monoacetyl-morfíne a extázu v krvi ako 3,4-methylenedioxy-metamfetamin. Zo skupiny šoférov, prichytených v roku 1999 pod vplyvom heroínu, bolo v minulosti – medzi rokmi 1985 a 1999 – 78% osôb trestaných pre šoférova-

I. DÓCI, M. KOVÁŘOVÁ, P. PAVLOV / ZNEUŽÍVANIE ALKOHOLU A NELEGÁLNYCH PSYCHOTROPNÝCH LÁTKOK AKO SOCIÁLNY PROBLÉM

nie pod vplyvom alkoholu. V Nemecku Brinkmann a kol. (2002) zistili, že z 327 vyšetrených vodičov prichytených pri jazde motorovým vozidlom pod vplyvom alkoholu 48% z nich spĺňalo diagnostické kritériá pre syndróm závislosti od alkoholu. Vo Fínsku spracovali záznamy o dokončenom vzdelaní a o školskom prospechu všetkých vodičov do 31 rokov, ktorí boli najmenej 2-krát prichytení pri šoférovaní s nepovolenou hladinou alkoholu v krvi (Riala a kol., 2003). Z výsledkov vyplynulo, že vodiči, ktorí mali ukončenú len základnú školskú dochádzku, boli signifikatne častejšie prichytení pri šoférovaní s alkoholom v krvi. Táto skupina osôb mala v minulosti aj horšie školské výsledky. Podľa autorov vzťah medzi nižším vzdelaním a častejším šoférovaním pod vplyvom alkoholu nie je kauzálny, ale bolo by vhodné tento fakt zohľadniť najmä v preventívnych programoch.

Čo môžeme urobiť pri riešení problematiky šoférovania pod vplyvom alkoholu a/alebo nelegálnych psychotropných látok? V súčasnosti by sa preventívne opatrenia mali zamerať na tri oblasti:

1. identifikovať osoby, ktoré opakovane šoférujú pod vplyvom alkoholu a nepúšťať ich na cesty;
2. viac medializovať problematiku šoférovania pod vplyvom alkoholu a neanonymne publikovať konkrétne prípady porušenia predpisov aj s výškou trestu;
3. špeciálne sa v prevencii zamerať na skupinu mladých vodičov – mužov s nižším vzdelaním.

Alkohol a suicídium

Psychológovia a psychiatri sa v posledných rokoch podrobnejšie zaoberajú vzťahom samovražednosti a konzumu alkoholu. Podľa niektorých údajov až u tretiny dokonaných suicídií bol prítomný v čase skutku alkohol v krvi. Nie sú k dispozícii presné údaje, koľko z týchto ľudí požívalo alkohol pravidelne a u koľkých išlo o náhodnú ebrietu. Jednoznačná súvislosť je medzi depresiou, zneužívaním alkoholu a suicídiom. Depresia pri alkoholizme môže byť primárna alebo sekundárna. Pri primárnej depresii sú prvotné depresívne symptómy a alkoholizmus nasleduje po depresii. Pri sekundárnej depresii je to naopak, najprv sú prítomné príznaky zvýšeného konzumu alkoholu a následne sa po určitom čase objaví depresia (Heretik a kol., 1989; Dóci a Shahpesandy, 2001).

I. DÓCI, M. KOVÁŘOVÁ, P. PAVLOV / ZNEUŽÍVANIE ALKOHOLU A NELEGÁLNYCH PSYCHOTROPNÝCH LÁTKOK AKO SOCIÁLNY PROBLÉM

Záver

Socioekonomické následky zneužívania alkoholu a nelegálnych psychotropných látok (vznik závislosti, zvýšená kriminalita, zvýšené náklady na zdravotnícku starostlivosť o závislé osoby, zvýšené náklady na činnosť polície, súdov a prevádzku väzenských zariadení, znížená produktivita práce závislých, zvýšené náklady sociálnych poisťovní na vyplácanie invalidných dôchodkov somaticky chorým závislým osobám, prípadne sociálnej podpory ich rodinným príslušníkom po predčasnej smrti závislých osôb) sú dokázateľné a aspoň v hrubých črtách finančne vyčísliteľné. Na spôsob riešenia problému závislostí však v súčasnosti existujú dva protichodné názory. Každý z nich má vo svete svojich vplyvných zástancov aj odporcov.

Jedni vyžadujú tvrdý, represívny postup voči závislým osobám. Príkladom môže byť v súčasnosti austrálska vláda, ktorá vypracovala návrh zákona, ktorý by výrazne obmedzoval práva osôb závislých od nelegálnych psychotropných látok a dával by možnosť štátnym inštitúciám donútiť závislých k liečbe (Wodak a kol., 2004). Austrálska vláda odôvodňuje svoj návrh zákona tým, že je nutné zabezpečiť v krajine vyššiu bezpečnosť a dať jednotlivcom aj organizáciám vyššie právomoci a záruky v jednaní so závislými osobami.

Opačný prístup, ktorý má pôvod najmä v USA, je založený na akceptovaní osobnej slobody každého človeka, teda aj závislého od nelegálnych psychotropných látok. Ponecháva sa na slobodnom zvážení závislého, či sa bude alebo nebude liečiť. Zástancovia tohto prístupu sa snažia zdôvodniť, že v spoločnosti, ktorá závislých od nelegálnych psychotropných látok nediskriminuje, majú závislí (resp. vyliečení závislí) väčšiu možnosť zaradiť sa do bežného sociálneho a pracovného života, čo je následne pre spoločnosť lacnejšie.

Ktorý prístup je vhodnejší, ukáže (možno) budúcnosť.

L i t e r a t ú r a

Best, D. – Hernando, R. – Gossop, M. – Sidwell, C. – Strang, J.: Getting by with a little help from your friends: the impact of peer networks on criminality in a cohort of treatment-seeking drug users. *Addict Behav.* 28, 2003, 3, s. 597 – 603

I. DÓCI, M. KOVÁŘOVÁ, P. PAVLOV / ZNEUŽÍVÁNIE ALKOHOLU A NELEGÁLNYCH PSYCHOTROPNÝCH LÁTKOK AKO SOCIÁLNY PROBLÉM

- Brinkmann, B. – Beike, J. – Kohler, H. – Heinecke, A. – Bajanowski, T.:* Incidence of alcohol dependence among drunken drivers. *Drug Alcohol Depend*, 66, 2002, 1, s. 7 – 10
- Bureau of Justice Statistics: Drugs, crime and the justice system. Washington, DC, 1992, US Department of Justice
- Bureau of Justice Statistics: Violence Between Intimates: Domestic Violence. NCJ Pub. No. NCJ-149259. Washington, D.C., 1994, US Department of Justice
- Centers for Disease Control and Prevention (CDC): Heterosexual transmission of HIV-29 states, 1999-2002. *MMWR Morb Mortal Wkly Rep*, 53, 2004, 6, s. 125 – 129
- Dóci, I. – Kovářová, M.:* Akamprosát v liečbe závislosti od alkoholu: prehľad literatúry za posledné 3 roky (1999 – 2001). *Alkoholizmus a drogové závislosti (Protialkohol Obz)*, 37, 2002, 2, s. 91 – 99
- Dóci, I. – Pavlov, P.:* Zneužívanie psychotropných látok a násilie v rodine v USA. *Alkoholizmus a drogové závislosti (Protialkohol Obz)*, 39, 2004, 1, s. 37 – 45
- Dóci, I. – Shahpesandy, H. M.:* Depresie spojené so závislosťou od alkoholu a ich liečba. *Psychiatrie*, 5, 2001, 4, s. 239 – 241
- Des Jarlais, D. C. a kol.:* Maintaining a low HIV seroprevalence in populations of injecting drug users. *JAMA*, 274, 1995, s. 1226 – 1231
- Fenoglio, P. – Parel, V. – Kopp, P.:* The social cost of alcohol, tobacco and illicit drugs in France, 1997. *Eur Addict Res*, 9, 2003, 1, s. 18 – 28
- Fleischer, J. – Kolibáš, E. – Novotný, V. – Žucha, I.:* Súdoznalecké psychiatrické posudzovanie páchatelov trestných činov spáchaných po konzume alkoholu. *Protialkohol Obz*, 29, 1994, 2, s. 49 – 54
- Friedman, S. R. a kol.:* Risk factors for human immunodeficiency virus seroconversion among out-of-treatment drug injectors in high and low seroprevalence cities. *Am J Epidemiol*, 142, 1995, s. 864 – 874
- Gremy, I. – Beltzer, N.:* HIV risk and condom use in the adult heterosexual population in France between 1992 and 2001: return to the starting point? *AIDS*, 18, 2004, 5, s. 805 – 809
- Hausken, A. M, Skurtveit, S. – Christophersen, A. S.:* Characteristics of drivers testing positive for heroin or ecstasy in Norway. *Traffic Inj Prev*, 5, 2004, 2, s. 107 – 111
- Heretik, A. – Kolibáš, E. – Novotný, V. – Nábělek, L.:* Afektívne poruchy pri alkoholizme. *Protialkohol Obz*, 24, 1989, č. 5, s. 257 – 264
- Hosák, L.:* Farmakoekonomika závislostí na návykových látkách. In: *Psychiatrie pro XXI. století*. 1. vydání. Praha: Galén, 2000. s. 42. ISBN 80-86257-18-5
- Inciardi, J. A. – Surratt, H. L.:* Drug use, street crime, and sex-trading among cocaine-dependent women: implications for public health and criminal justice policy. *J Psychoactive Drugs*, 33, 2001, 4, s. 379 – 389

I. DÓCI, M. KOVÁŘOVÁ, P. PAVLOV / ZNEUŽÍVÁNIE ALKOHOLU A NELEGÁLNYCH PSYCHOTROPNÝCH LÁTKOK AKO SOCIÁLNY PROBLÉM

- Kolibáš, E. – Novotný, V. – Stančíková, D.: Príspevok k patogeneze o liečbe alkoholických psychóz. Protialkohol Obz, 17, 1982, 193 – 198
- Modestin, J. – Rigoni, H.: Criminality in female inpatients with substance use disorders. Eur Addict Res, 6, 2000, 3, s. 148 – 153
- Molčan, J. – Kolibáš, E. – Novotný, V. – Heretik, A. – Traubner, P.: Alkoholizmus a organické poškodenie mozgu. Protialkoholický obzor, 14, 1979, s. 65 – 71
- Nábělek, L. – Kolibáš, E. – Novotný, V. – Heretik, A.: Závislosť od alkoholu a životné udalosti v kriminálnej populácii. Protialkohol Obz, 27, 1992, 1, s. 9 – 17
- Novotný, V. – Kolibáš, E.: Alkoholová závislosť a úrazy. Protialkohol Obz, 25, 1990, 6, s. 321 – 325
- Novotný, V. – Fleischer, J. – Vajdičková, K. – Žucha, I. – Ritomský, A. – Heretik, A.: Závislosti a vraždy. 2. časť. Alkoholizmus a drogové závislosti, 37, 2002, 2, s. 65 – 76
- Okruhlica, L.: Informácie zo 44. zasadania Komisie pre narkotické drogy v Úrade OSN pre kontrolu drog vo Viedni. Protialkohol Obz, 36, 2001, 2, s. 55 – 57
- Okruhlica, L.: Praktická politika v oblasti závislostí. Protialkohol Obz, 35, 2000, 4-5, s. 265 – 267
- Riala, K, Isohanni, I. – Jokelainen, J. – Taanila, A. – Isohanni, M. – Rasanen, P.: Low educational performance is associated with drunk driving: a 31-year follow-up of the northern Finland 1966 birth cohort. Alcohol Alcohol, 38, 2003, 3, 219 – 23
- Rogne Gjeruldsen, S. – Myrvang, B. – Opjordsmoen, S.: Criminality in drug addicts: a follow-up study over 25 years. Eur Addict Res, 10, 2004, 2, s. 49 – 55
- Skurtveit, S. – Christophersen, A. S. – Morland, J.: Female drivers suspected for drunken or drugged driving. Forensic Sci Int, 75, 1995, 2 – 3, s. 139 – 148
- Smolík, P.: Duševní a behaviorální poruchy – 2. revid. vyd. Praha: Maxdorf s.r.o., 2002, 506 s.
- The White House Office of National Drug Control Policy: National drug control strategy, Washington, DC, 1989
- Wodak, A. D. – Lynch, P. A. – Crofts, N.: Is lawful discrimination against illicit drug users acceptable? Med J Aust, 180, 2004, 8, s. 405 – 407

Do redakcie prišlo dňa: 15. 10. 2004

Adresa autora: doc. MUDr. M. Kovářová, CSc., mim. prof., Ústav sociálneho lekárstva LF UPJŠ, Trieda SNP 1, 040 11, Košice